

Verkondiging 23 juni 2024, De Schutse, Uithoorn

Pleeg geen moord, dood niet onrechtmatig

ds. Sibilla Verhagen

Lezingen en lied:

Matteüs 5 vers 21-24 en Nummeri 35 vers 16-29

Lied 997 -en vele duizenden, ontheemd, gevlucht uit eigen land

Marcus 5 vers 35-43

Geliefden van onze Heer,

Ik schat zo in dat het gebod 'Pleeg geen moord', het bekendste is van alle geboden. Dat is niet zo vreemd. Wat het benoemt direct een existentiële grens die we allemaal kennen: de dood. Die grens waar we allemaal bang voor zijn, zoals vader Jaïrus, de leider van de synagoge bang was dat zijn dochter het leven zou laten. De dood, die grens die ons allen geldt, die grens waarover geen weg terug is.

Vaak wordt het gebod in plaats van 'Pleeg geen moord', uitgesproken als 'niet doden'. Dat is wel begrijpelijk, want als er een moord gepleegd is, is iemand dood, en dat is doorgaans heel erg. Daarbij komt dat er in de oude vertalingen, de Nbg'51 en de Willibrord vertaling, staat: 'Gij zult niet doden'. Mijn Willibrordvertaling heeft daar wel de kanttekening bij dat het hier gaat om niet onrechtmatig doden. Zo is het gebod ook het beste te verstaan: doodt niet onrechtmatig wordt er bedoeld.

Als je in het Oude Testament kijkt dan wordt bij dit gebod een specifiek woord gebruikt, ratsach. Kijk je dan naar invulling van dit gebod in het Oude Testament dan betreft het deels onze categorieën van moord, doodslag, dood door schuld en het niet voorkomen van moord of doodslag. Dat zie je in wetsteksten, zoals die in Nummeri en er is er nog één in Exodus over een stotige stier. Of je kijkt dan naar verhalen, denk aan David die opdracht geeft Uria op een dodelijk plaats op te stellen, of Achab die verweten wordt dat hij niet voorkomen heeft dat zijn vrouw Izebel Nabot heeft laten vermoorden. In het Hebreeuws zijn er voor doden nog vier andere werkwoorden, maar die kunnen naast onrechtmatig doden ook doden in de breedste zin betekenen. Want doden is niet totaal verboden in de Bijbel. Doden is toegestaan in oorlogssituaties en uit noodweer, zelfverdediging en ook als doodstraf, zoals we lazen. Pleeg geen moord of beter: doodt niet onrechtmatig.

Maar dan zitten wij natuurlijk met het recht dat ten tijde van de Bijbel anders was dan ons recht vandaag. In Nederland is het toegestaan om te laten doden bij het allereerste begin van het leven, abortus. Hier bij ons is het toegestaan om te laten doden als er ondraaglijk lijden is en dat is in de meeste gevallen als de dood door ziekte nabij is: euthanasie. Volgens ons recht is dat rechtmatig. Maar zowel bij abortus als bij euthanasie kan je je afvragen of dit keuzes zijn die uit vertrouwen voortkomen of uit angst.

Wat niet meer rechtmatig is bij ons, is: de doodstraf. Ik las van de week dat Nederland één van de eerste was die dit in 1870 uit het civiele recht heeft geschrapt voor delicten uit het wetboek van strafrecht. Tot 1991 bleef de doodstraf wel staan in het oorlogsrecht, maar ook daar dus niet meer. Het niet uitvoeren van de doodstraf. In de Bijbel is dat echt anders. Als je doorleest in Nummeri 35 moest iemand die vermoord had gedood worden. Er wordt

gewaarschuwd geen losprijs te accepteren, de doodstraf moest uitgevoerd worden. Want, zo staat er, verzoening kon alleen plaatsvinden door het bloed van degene die bloed vergoten had. Het overgrote deel van ons christenen hebben dit gevolgd. Het verzoenend bloed van Christus vonden we lange tijd hier niet genoeg voor. Het is pas sinds we oog hebben voor het onrecht en de feilbaarheid in de rechtspraak, dat we er tegen zijn. Als het recht faalt is die doodstraf wel heel ernstig want die gaat de grens over waar je niet weer terug kan. Je hoeft maar naar Amerika te kijken en de discriminatie schreeuwt uit de cijfers - het zijn vooral zwarte mannen die de doodstraf ondergaan. De doodstraf is bij ons onrechtmatig, dat is dus anders dan in de Bijbel. Maar misschien gaat hierbij wel het vertrouwen boven de angst. Dat je een ernstige misdadiger onder je laat leven, daar is moed voor nodig. Dat je zelf na een begane moord je tot het goede keert en je vreselijke fout inziet, daar is ook veel moed voor nodig. In Rwanda proberen ze zo in vertrouwen te leven, we zien daar iets van in het filmpje bij de collecte. Over vertrouwen aan het einde meer.

Pleeg geen moord, dood niet onrechtmatig, het is iets ernstigs, het raakt aan die existentiële grens van de dood. Daar waar men geen enkele acht meer heeft voor deze grens, staan we compleet weerloos. Zoals bij de terrorist die roept: 'Jullie willen het leven! Wij de dood!'. Zoals bij de machthebber die achteloos omgaat met de levens van de eigen manschappen. Zoals bij die genocide in Rwanda gebeurde. Dat is doodeng. Want we zakken dan door een ondergrens, een ondergrens waarna er alleen nog maar dood en verderf is.

Bij geboden, zeker bij die Tien Woorden, kan je op een ondergrens gaan zitten en op een bovengrens. Niet moorden, is zo'n ondergrens, zo'n ondergrens waar je niet doorheen moet zakken. Maar er is ook een bovengrens waarnaar je kan streven. De bovengrens is het veld waar de duizend bloemen bloeien. Dus wat nou, pleeg geen moord? Nee, laat het leven compleet leven, doe daar je best voor. De ondergrens is: daar waar de ene mens in afkeer van de ander zich definitief afsnijdt van die ander door te doden of te laten doden. Maar Matteüs laat Jezus wijzen op de bovengrens: overbrug ook de laatste grens tussen de ene mens en de andere, dat is de grens die in je hart ligt. Doe dat overbruggen zelfs andersom. Dus niet alleen: heel alert zijn bij je eigen afkeer van een ander. Maar ook: je hebt een taak als het om de afkeur van de ander naar jou toe gaat. Je weet dat een ander jou iets verwijt, misschien terecht, misschien wel onterecht, dat maakt niet uit. Als dat zo is, dan moet je gaan voorkomen dat die ander daardoor zondigt. Je moet naar die ander toe en het op tafel leggen, bespreekbaar maken. Dat is pas je kwetsbaar opstellen. Het veld waar de duizend bloemen bloeien: voorkomen dat de ander zondigt, ook als het jouzelf betreft, zelfs als dat betekent dat je jezelf kwetsbaar maakt. Ook dit is een ernstige zaak in Matteüs. Als je dat niet doet, hoef je ook niet bij God aan te komen. Want je echte offer is dat offer dat zelf bent, het offer van je eigen leven. Jezus legt de lat hoog.

Hoewel, het is ook heel realistisch. Je kan je wel afkeren van ander, of ander doorstrepen in je hoofd of vinden dat een ander normaal moet doen - maar dat zit ons nooit echt lekker, ons geweten zeurt zacht of hard, we zijn er niet trots op of we zijn er treurig over. Of als we de ander doorstrepen in ons hoofd, worden we er harder van, worden we er onaangenamere mensen van. Dit komt omdat wij hopeloos aan elkaar verbonden zijn als mensen, of we dat nu willen of niet. Met die realiteit hebben we domweg te dealen, met de realiteit dat we hopeloos aan elkaar verbonden zijn als mensen. Laat het dan in die realiteit ook maar bloeien.

Ook de Heidelbergse Catechismus wijst ons op de bovengrens bij dit gebod, in zondag 40, vraag en antwoord 107. De vraag: 'Maar is het niet genoeg dat wij onze naaste, zoals gezegd, niet doden?'. Het antwoord: 'Nee, want terwijl God afgunst, haat en toorn verbiedt, gebiedt Hij dat wij onze naaste liefhebben als onszelf, jegens onze naaste geduldig, vredelievend, zachtmoedig, barmhartig en vriendelijk zijn – je herkent hierin het rijtje van de vruchten van de Geest - , zijn schade zoveel mogelijk voorkomen en dat wij ook onze vijanden goed doen.'

Onze vijanden moeten we goed doen. Wellicht dacht je: ik loop niet zo'n gevaar om door die ondergrens te zakken. Want het is nog nooit in mijn hoofd opgekomen om een plan te maken iemand om zeep te brengen. Ook heb ik geen last van woede-uitbarstingen, ik trap niet in een vlaag van verstandsverbijstering het gaspedaal in en ik gooi ook niet met borden door de kamer. Maar met de opkomst van kwaadaardige meningen in het publieke debat, groeit ook de woede van menigeen hier. Terecht natuurlijk. Geduldig en vredelievend, jazeker, maar ook vasthoudend het kwaad als kwaad blijven zien en aanwijzen. Vredelievend zijn en kwaad benoemen sluiten elkaar niet uit. Nee, kwaad onderscheiden bevordert de vrede, misschien niet de lieve vrede, maar wel de duurzame, de dieper liggende vrede. Bevolkingsgroepen tegen elkaar opzetten is kwaad. Vreemdelingen bestempelen als probleem, is kwaadaardig. Het recht niet respecteren, wat de overheid al een tijd op bepaalde gebieden doet, doet kwaad. Als politicus voedt je daarmee het wantrouwen in een samenleving. Terwijl het je plicht is als politicus om het vertrouwen te laten groeien. Want niet het wantrouwen is moeilijk voor ons mensen, maar vertrouwen is voor ons moeilijk.

Wellicht zie je die opkomst van kwaadaardige meningen in het publiek debat met woede aan. In je machteloosheid kan je woede groeien. Daarmee ben je nog niet bij de ondergrens van het gebod 'niet onrechtmatig doden.'. Maar, laten we oppassen dat we niet op de weg stappen daarnaar toe. Want in ons hart is de afkeer van de ander er al.

Daarvoor is het nodig dat we niet bang zijn, maar blijven geloven. 'Wees niet bang, maar blijf geloven.', zegt Jezus tegen Jairo. Die vader had alle rede om heel bang te zijn. Want de dood van zijn dochter leek gekomen te zijn. In het Grieks staat het er nog iets directer en scherper: vrees niet, geloof alleen. Die vader hoefde niet meer te doen dan slechts te geloven.

Geloven, vertrouwen is eigenlijk een soort van niets doen. Vorige week werd dat door Joep verkondigd: het koninkrijk is als zaad dat zelf groeit, en: vervulling van de wet als iets dat je niet zelf bewerkstelligt maar als iets dat je toevalt. Daar waar wij machteloos staan, zoals vader Jairo, is tegen de angst in vertrouwen nodig. Vertrouwen op God, vertrouwen op Jezus die de wet vervuld en niet de dood maar het leven aan het meisje geeft. Daar waar wij machteloos staan, machteloos tegenover waar dood en verderf en haat gezaaid wordt, is tegen de angst in, geloof, vertrouwen nodig. Ga niet mee in de angst, leg je niet neer bij de geest van haat en dood. Maar geloof net als Jairo: roep Jezus te hulp, laat God zijn werk doen. Vertrouw op de Geest want die gaat met je mee.

Geliefden, dat God ons mag behoeden voor de ondergrens. Dat de Geest ons bijstaat om het leven van vriend én vijand te laten bloeien.

Amen

Lied Ontwaak, gij die slaapt en sta op uit de dood (Liedboek voor de kerken 462)